

על לאה גולדברג

עמיה ליבליך: אל לאה; הוצאת הקיבוץ המאוחד; 1955; 295 עמ' אם ישנה משמעות למלה אמינות (בפרסום, בספרות, בחיים), אז הוגן יותר היה לקרוא לספרה הנוכחי של עמיה ליבליך - "אל עמיה". כבר מעמודי הראשונים של הספר נוצר הרושם, ההולך ומתאמת בהמשך, שהגיבורה האמיתית שלו היא הכותבת עצמה, שהמשוררת לאה גולדברג משמשת לה אמתלה נוחה לסיפור הביוגרפיה האישית שלה. ויעיד על כך מבחר מקרי של ציטוטים מאותם עמודים ראשונים. עמ' 11: "אף פעם לא כתבתי שירה. אם לכתוב, הרי

הוא ש"מרוב עצים לא רואים את היער". המחברת טורחת להביא, כנראה, כל מה שמצאה על לאה גולדברג. וה"כל" הזה לא מטיב לא עם המשוררת ולא עם הכותבת, באשר הוא כולל המון פרטים שוליים כמעט עד גיחוך. כך, לדוגמה, מתואר לפרטי פרטים, תוך איזכור שמות רבים, מאבקה של המשוררת על מעמדה האקדמי באוניברסיטה העברית. ואם לא די בכך, מפורטת גם מלחמתה על שכרה, תוך איזכור אין-ספור סכומים ששולמו או לא שולמו לה על עבודתה, נסיעותיה, מגוריה ועוד. דוגמה אחרת היא הנתיחה המפורט (שוב, לטעמי, מדיו) והפסיכולוגיטי של מערכת היחסים בין גולדברג ואמה, תוך מתן מגוון אינטרפרטציות

ליבליך מרבה לעסוק ברווקותה של המשוררת ובאהבותיה הנכזבות הרבות

והתרשמויות אישיות של הכותבת. "אנשי מקצוע היו מכנים את הקירבה הזאת 'סימביוזית', מלת גנאי בעינינו. אך אין יוצר שיכול להגיע לדרגת הביטוי העליונה בלי שיתמוך בו מישהו בצורה מלאה, וימלא את התפקידים המעשיים בחייו." (עמ' 76). עניין אחר ומהותי ביותר ל"פסיכו-ביוגרפיה" הזאת, שאומרת (או מתיימרת) להאיר את דמותה של גולדברג כאשה הוא, כצפוי, האהבה, או אפשר, מרוק יותר - העדרה. ליבליך מרבה לעסוק ברווקותה של המשוררת ובאהבותיה הנכזבות הרבות. גם זאת בליווי הסברים פסיכולוגיים והשערות משלה ובתוספת קביעות נחרצות, תמוהות לחלוטין, כמו קביעתה, שבין הסיבות האפשריות לרווקותה של לאה גולדברג "היתה עוד סיבה חשובה: הקונפליקט האימננטי בין זוגיות ליצירה שקיים בחיי האשה." (עמ' 79) (האמנם אימננטי? האמנם בחיי כל אשה?). הרבה מהספר עוסק ביצירתה של לאה גולדברג. בשירה, בספרי הילדים שלה, בפרוזה, במחקר ובציור. פה ושם מובאים בהקשר זה עובדות ופרטים ביוגרפיים, שאכן יכולים לתרום משהו להבנת דמותה ויצירתה של המשוררת. למשל תיאור מחלתה והשירים שכתבה באותה תקופה. אבל הסך הכול חוזר על עצמו ובעיקר, מדגיש שוב ושוב פרטים לא ממש מעניינים על הכותבת: מתי שנתה קפה, מתי נולד אביה (עמ' 37), מתי עלו הוריה לארץ (עמ' 46), מתי היא הלכה, לראשונה לבדה, לראות סרט (עמ' 101). מה היא חשבה כאשר... ואיך התרגשה כש... והלאה והלאה. בענותה הרבה, מביאה ליבליך לא מעט שירים של גולדברג (הרי הספר הוא גם על האחרונה). וזהו החלק הטוב ביותר בספר; גם אם הפרשנות שלה לשירים, אינה מגלה הבנה עמוקה מאוד בשירה. בסיכום, הספר על כ-300 עמודיו, שחלקם מעניינים, לוקה בחוסר ארגון

הוא מחפש ב"שדרות בן גוריון", ב"ספר דניאל", בפאריס ובאינסוף מסעות הנעים בין המציאות הכי יומיומית לבין מחוזות הדמיון והתת-מודע "הדגם המופשט של נדודינו" (עמ' 25). וכשם שבן-שואל, דרכו של אדם פולו, מקיים דיאלוג עם פני עצמו השונים, כך מקיימים מסעותיו של אדם פולו דיאלוג מתמשך עם המציאות מחד גיסא, ועם כל מה שמעבר לה (הדמיון, הזיכרון, המחשבה, האהבה, השירה) מאידך גיסא. הן הדיאלוגים של הדובר והן תיאור המסעות (והמשאות) בהכרח מעלים אין-ספור שאלות: "מי אתה אדם פולו? ואיפה ידעתך / מגעת." "מי אתה / מי אני וברדתך" "למה הלכת" (מתוך עמ' 11); "ומה מדברת נפש וולתי?" (עמ' 14); "והיכן אתה אושר?" (עמ' 38); "ומה עושים עם נפש פנויה / האם מפנים בה עור / פנה ועוד / פנה" (עמ' 61). השאלות האלה על גבולות האני, על מגבלות התודעה, על פשר המאוא, על משמעות הדברים, הן

"מי השואל ומי השואל"

משה בן שאול: אדם פולו; הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1995; 80 עמ' ב"אלברטין איננה", אחד החלקים הנפלאים הרומן המונומנטלי "בעקבות הומן האבוד" אומר פרוסט "וכך, מדי רגע ברגע, לא ידע עדיין אחד האנשי הרבים לאין-ספור והכנועים, שישותנו מורכבת מהם, שאלברטין עזבתני, וצריך היה להודיעו דבר; צריך היה - ודבר זה היה אכזר שבועתיים משהיה אילו היו הם זרים לי ואילמלא סיגלו להם את רגישותי לסבל - לבשר את האסון שאך זה אירע לכל אותם יצורים, לכל האנשי הללו שלא ידעו זאת עדיין..." (עמ' 21). משפט מורכב זה ורבים אחרים מ"אלברטין איננה" ליו אותי כל משך קריאתי החוזרות ב"אדם פולו". כי "אדם פולו", יותר מכל, הוא דיאלוג מתמשך רב-פנים ואמיץ של אדם עם פניו השונים. תוך הדיאלוג הזה, מנסה הדובר לבדוד ולהאיר חלקים שונים, מיני "אנשי רבים, המרכיבים את האני האחד, כלומר את הדובר עצמו. "שישכח הכל ממני שלא ישארו סימנים / אדם פולו ילך לחייו המסוכנים / ואני אפריד ואמשול כי הוא אני / וממנו אפרד" (עמ' 28).

מסע כזה אל נבכי האני הוא מטבעו, ובהכרח, מאוד אישי, חושפני ולא פעם כמעט סוריאליסטי. ברטון, במניפסט הסוריאליסטי שלו משנת 1924, מגדיר את הסוריאליזם כ"אוטומטיזם נפש"; ואכן, שיר כמו "שבועות ימים שעות רגעים / אוטובוסים נוסעים ובאים אל / הגורן הבלתי-צפויה / הגדלה בגוף / מוציאה אשבולים ישנים אניצי / פתן; / לקט תבואה / כמו שנוסעים אל אהבה שיש בה פרטים כאלה וכאלה / עומק ומפתן ומשקוף" (עמ' 31-30), ואחרים, נדמה, עונים כמעט במדויק להגדרה הברטונית. השפעתם הברוכה של המשוררים הצרפתים דוגמת אפולינר ורמבו, אותם הרבה בן שאול לתרגם, ניכרת בשירים שלו עצמו. אבל יותר מכל, בולט בספר הזה הדובר עצמו, וההתר האמיץ שהוא נותן לעצמו כך להחשף, אם גם תחת המסווה השקוף של "אדם פולו". אדם פולו מתגלה בשיריו של בן שאול כמי ש"ארשת פניו כשל פושט-יד, המחפש פיסת-שמש / בכל מקום" (השיר הפותח). ואת אותה פיסת שמש

ועשה בן-שואל אדם פולו

שאלות שהפילוסופיה, הפסיכולוגיה, הסוציולוגיה והשירה עוסקות בהן דורות על דורות. וגם לבן-שואל אין עליהן תשובות ברורות. (ואולי את התשובות הוא משאיר לקורא, כל איש על פי מיני ה"אני" שלו). אבל חשיבותן של השאלות האלה היא בעצם הצגתן, בעצם העלאתן אל התודעה ובעצם ההתמודדות עם קיומן המתמיד. זוהי למעשה "הגירה נפשית, מעמד ההגיון, / קוי הכאב שאינם נפגשים" (עמ' 7). ואין זו הגירה לשמה, או הגירה עקרה, שכן דרכה מנסה הדובר לא רק להפריד ולמשול במיני ה"אני" השונים שלו, אלא גם ליצור ביניהם אינטגרציה "אות אחרי אות הוא מסיר מהתפרעותו / לבוא הישות שאין בה רב" (עמ' 23). אדם פולו של בן שאול איננו דמות פשוטה וכמה ספר השירים הזה, שלעתים לא קל לעקוב אחרי ההקשרים בו. עם זאת, הן הדמות (הדמויות) והן הספר מומנים למי שיש בו פתיחות לשירה "אחרת", ייחודית בדרכה, חוויה אינטלקטואלית, רגשית ואסתטית, שבהחלט מצדיקה את המאמץ הנדרש.

רות לאופר